



բու չօգտարն իթիմատ իթմեքոն օլտու-  
ղու սէպարթ ու մէթանէթի գալպ վէ  
հազգանիյեթբէրվէրլէթ թագվիյիէթ  
վիթմեքոն տիր տիսէթ ճայիլ տիր :

Տահա կէնճ չաղընտա պիր պի կիւ-  
նահ գրգրն զիւճաճր պիթրինին պիր տէս-  
թի զատտարանէ իլէ չիթսթ օլունտու-  
ղու թէչէթքիսի մէյտանտէ իթէն , մու-  
հաթմէսինէ պագըլարադ հադգանիյիէթ  
թին զահիթ իիւրաճընա չալըլաճադ  
եթրտէ , տէհչէթլու քիւսթաիլըդ , պիր-  
տէ մէրգու մէնին նիսա թայիթիսինտէն  
պուլունմարնա հիւլմէթ օլունմար-  
գրն , վէ պէլքի եօլտա գորգուսունտան  
միւթէսսիթէն եօլէր տէյի իճիթրադ  
իտիլմէքսիլին , ուսուլ ու նիգամթը  
Տէվլէթի ալիյէյէ , վէ հէր տէվլէթ ու միլ-  
լէթ մուղայիլ պուլունտուղու հալտէ ,  
անս վէ գարընտալար , վէ ահպապ ու  
ազրապալարը ըրգա վէ խապէրլէրի պու-  
լունմարգրն ճէպրէն իսթանպուլ կէօն-  
տէրիլիլ տիր , վէ նէթիճէսի նէտէ գարաթ  
գըլաճաղընա պէթլէնիլմէքոն իթէն , պիր-  
տէ պու կիւնիթրտէ , վարդապետին պի-  
րիսին , կիւնա խոտոմանաք իթմէթ  
վէ եախօտ նաթիճաթ վէրիլ թէսէլ ի իլ-  
լէմէ , վէսիլէսիլլէ մէրգու մանրն եանրնա  
հիտլէթ , առալէթ ու հադգանիյիէթի  
եօլտիւրմէյէ , վէ պիւարէ գրգրն մատտի  
վէ մանէվի սուրէթտէ պիւլիւն պիւ-  
թիւն մէվլիին մաճիպ օլմաեա չալըլ-  
մաթը , տօղաուսու իթրաթ մէրթէպէտէ  
չանանը իսթիլըրապ պուլունմալ տուր :

Իչիթիլիլ ճէմիյեթի պէշէրիյեյէ  
առաիլ պուլունմալար , իչիթիլիլ , Հ . Ե .  
Ս . մէրգու մէյի գարչընտա ալարադ , վէ  
ահիթճէ տիւնեաճա նաթիճաթլար , իւ-  
միլլէր վէ գորգուլար վիթէրէթ , Հօլա-  
եան վարդապետ ալէյհիտէ քիաֆիթի  
սէօյլէտիլլէրինն ալրի իթիթիւրտան ի-  
պարէթ օլունտու , վէ եախօտ քէնտի-  
սի եօյլէ պիր շէյ սէօյլէմիլ օլմալար , ֆա-  
գաթ հէթէսին վէ գաղէթաճընըն իթ-  
թիւրա իթմէքոն օլմաարնա ապիլ , պիր  
իմզալը քնազրա եազրապ վիթմէսին թէթ-  
լիլ վէ իպրաթ իթմիլ , պիլարէ գըլ նէճէ-  
վապ վէրլէճէկին չալըրապ գալմըլ , վէ իլ-  
հարը թէրէտտիւտ իլէ , եօյլէ պիր եա-  
լանճըլըլ իլլէն վաղաա իմզա վէրմէմիլ իս-  
տէ , մէրգու մ վարդապետին պուլունտան սօն-  
րա տաիլ շու թէթլիլ վէ շու իպրաթ-  
նա կիտիլ կէլիլ տէվամ իտէճէկին պիլ-  
տիկինտէն , նէ թարիլ թու թաճաղընը  
տիւլիւնիլ պ մէրադ իթմէյէ պաշալմըլ-  
տըր :

Ալլահըն առիլ շէրիաթընը , վէ կիւ-  
նահ իլլէնէլլէրին ահիթտէ ճէգաթընը  
չէթէճէլլէրին ալէմէ վապ իթմէքոն օլան  
պիր վարդապետ , 1866 սէնէսինտէ , վէ  
իսթանպուլ կիպի պիր մէմլէթէթտէ , պիր  
կէնճ գըլա եալանճըլըլ տէրա վէ նաթի-  
հաթը վիթմէքոն տիր :

Գիլարէ գըլ , շիմտիլլէ գատալ պա-  
շնա կէլտիկի թէվաթուր պուլունտու օ-  
լան ֆէլաթէթլէր զաթէն քէնտու իւ-  
գէրինէ հէր քէսին մէհամէթիլի տա-  
վէթ իթմէքոն իթէն , էկէրչի , մէազ-  
պալալ , Գրիստոսուն չըրաղընըմ տէյի  
եօյիւնիլ իթիթիւրա իթմէքոն պուլուն-  
նան վարդապետին սէօլլէրինէ գանալադ  
եօյլէ պիր իմզա վէրմիլ օլա իտիլ աճէպա-  
հալի նիճէ օլաճադ իտիլ , աճէպա միւհ-  
թէրլէմ պիր գաթ ալէյհիտէ եօյլէ պիր  
ազիլ իթիթիւրա չըրաղընը օլմաթ իտ-  
տաթըլա տէրապապ Ս . Յալաթուս նէ-  
ֆէսինի ալմաարնա գօլպըլըլ վէ վէսիլէ  
վէրմիլ օլմաեաճադ իտիլ :

Ճիլվիթիլլէր տէնիլլէն շէյ իլլէթ պու-  
թարդ խալիլիլլէրլէր վէ զատտարըլարա  
տաիլ պիր իսթ օլմալ օլունտու , վէ եօյլէ իս-  
յին ու զատտարըլար իսթ հէր միլլէթ իլլէն-  
տէ պուլունմաթուս օլունտու չօգլար  
կիպի , մէրգու մէ գըլ տաիլ , էկէր պի-  
ղիմ նաթիճաթ իսթիւնտէմիլլէ տիլլէր ի-  
տէ , էկէր քէնտի սէլաթէթիլի իսթէր ի-  
տէ , վէ էկէր զայլ իթմիլ օլունտու նա-  
մուսու իւլլէրինէ պիր գաթ տահա նամա-  
սուլըլըլ իպաթընը կիլլիմէթլիլ , վէ  
եօմիլլէն տաիլ թէհիլլէրլէ գօլմաթըլ ,  
պարի քէնտի մէնֆաթընը տիւլիլլէր  
իսթ , եօյլէ պիր եալանճըլըլ իմզաթ ի-  
լլէն գալէմ օլմաթ մատըլտան պաշգա ,  
քէնտուլլէ օ եօլտա լաղըրտը ալան վար-  
դապետ վէ ալաթիլլէր հէր քիմ օլուն-  
իսթ օլուն , եանրնա տաիլ ուղաթմա-  
մալ տըր , զերա ազրալէթէրա քէնտիսի  
գալիլ թապիաթլը վէ շէրմ ու հիճապ  
վէ գորգու տէօրթ թարաթընը գուլաթ-  
մըլ պիր գըլ տըր , վէքէնտուլլի ալաթ-  
մաեալալըլալար էքսիթ օլմաթըլ վէ քէն-  
տիսինտէ պիր թագըրիլ գալիլ պուլուն-  
նարապ ալաթմաթը իճիթիւրալ տիր :

Վաղաա , էլլիտէն եօյլէ պիր իմզա  
ալաթար տաիլ , էկէր սոհիսէն եօյլէ պիր  
ճիլալլէթ վուգու պուլունտու , վէ էկէր  
շիմտիլլէ գատալ մէօյլէտիլլէրի հադ-  
գանիյիէթտէն պուլունտու իսթ , սա-  
հիլ ճիլալլէթիլ թէպրիլլէրի զիմմէթ իթ-  
մէսի գաթման միւմըն օլմաթ , լաթին ,  
քէնտիսինտէ թէհիլլէրտէն գուլթուլ-  
մաթընա չօգլուլ իմիտ օլունտու :

Տէյիլլէն էլլէն - էլլէն - ալ :

Տէյիլլէնէն - ալ - ալ - ալ :

Իչիթիլիլիլ նաղարէն , կէչէն  
հաթթիւ Հասունեան գերապալաթաու հադ-  
րէթլէրի մէրգու մէ Գաթիլ մարապետի  
հուգուրունա ճէլլ իլլէ , պաղը սիւալ ճէ-  
վապտան սօնրա , հադգանիյիէթիլլէ գահի-  
րէ իիւրաճընա հիմմէթ իտէճէկին սէօյ-  
լէմիլ , վէ Հօլաթեան վարդապետին պու-  
րաեա կէլէճէկին իսթար իլլէմիլ տիր :

Ձանն իտէրիլլէր , իհապը հադըր  
իտտա իթսին նիլլէթիլլէ մէրգու մէ քէն-

տի թարաթընտան պիրիսինի վէթիլ իթմէթ  
իսթմէքոն օլունտու , վէ պիլարէ պուլունտա  
քիմմէյի թանրմաթընտան , պիր տօթ  
մարիլլէթիլլէ գարալալընա պիր մէթ-  
թուպ եազարարադ պուլունտա տալէթ  
իլլէմիլ տիր :

Շիմտիլլէ գատալ մէրգու մէնին վալի-  
տէսի , գարընտալը վէ էնիլլէտէսինտէն , վէ  
եախօտ արգապալարընտան հիլ պիրիսի-  
նին պուլունտա գօլունտու կէլմէմէսի ալ թէ-  
աճ ճիւպ իտէճէթ շէյ տէյիլ տիր , վէ զանն  
իտէրիլլէր պուլունտա գօրգուլարընտան նալի  
ալիլ , զերա էնգաթէտէ ճիւրաթ օլունտան  
պարապըլըլ ճիւրաթիլլէ տէհչէթ վէրմիլ  
օլմալ տըր :

Մէրգու մէյէ կէլլէն մէթ իւլարըն ա-  
լըլ կէլալիլլէրի տաիլ մէսմա իսթ օլմալ  
տուր :

Ճիլվիթիլլէր , ճիլվիթիլլէր . . .

ԿԻՐԻՏ ԻՆՅԵԼԱԼԸ

Գանէա , Գ սեպտեմբեր .

« Հիւլլէթ իլլէ կիրիա իսթիլլէ  
եանալըլ պէյիլլէտէ տէրքեար օլան առ-  
մի իթիթիլլէր նիհայէթիլլէ էմր օլ մէր-  
թէպէ աղըլըլ քէսա իթտիլլէր , սուլ ու  
ասալիլլէ հալտէն հէման գաթի իւմիտ  
օլունտաթուս տըր , քէնտիլլէրի ճէգիլլէրի  
մէգալլէրինն էհալիլ թարաթընտան  
թայիլլէ օլունտու վէթիլլէր եթիլլէ գօլ-  
մաթա օլանար , եանն կիրիլլէրին միլ-  
լէթ մէճիլլէր աղալար թարաթընտան  
պիր իլլէն նէլլ իթտիլլէր տիր : Մէթ-  
թիւր իլլանտա մէրգու մէր , Տէվլէթի ա-  
լլէթ թէպալիլլէթիլլէն չըգաթադ , ճէ-  
գիլլէրի մէգալլէրինն եօլունտա գալիլլէ-  
թիլլէ իլլալլէրին պէեան իթտիլլէրիլլէ  
պէրապէր , գաթէն սուրէթիլլէ կէօրմիլ  
օլունտու միլլէր ուղուն ըրթթէթ թու-  
նէլլ օլունտալ իւլլէր եօլունտալ իսթանա  
կէօնտէրիլլէրին տաիլ իլլար իթմիլ-  
լէր տիր :

« Մէթթիւր իլլանտա մէրգու մէր  
քէնտի իտտալարընըն ըթ հադըլ օլ-  
տուլուն իտտա իթտիլլէր պաշգա ,  
համի պուլունտան տէվլէթլէր գօնսօլ-  
լարընա տաիլ իթա իթմիլլէր տիր :

« Պու ճիւլլէ իլլէ թարաթընտան շիւ-  
տէթ ու հիտտէթ իւլլէր սիլահա տալ-  
րանըմաթա տըր : Էլլէլլէր պիր գալ-  
միւտարէպէ վուգու պուլունտա իսթտէ ,  
շիմտիլլէ գատալ օլ պապտէ պիր մալիւ-  
մաթ ալընամաթըլ , կիլլիտէ գալմըլալ  
տըր , իմտի տէրտէսթ իտէպիլլէր օլուն-  
տու մէլլէր ալթիլլէր մալիւմաթը սահի-  
հէյի պէեանն միւսարաթ իտէրիմ :

« Օղոստոս 4 տէ սալը կիւնիւ , ը-  
թիմ րալաթը մէմուրիլլէ իլլէ միւլալլէր  
իթտիլլէր սօնրա քէնտի մէրքէթ մէ-  
մուրիլլէթիլլէ տէօնմիլլէ , վէ օլ կիլլէր  
սալթ 11 րատտէլլէրինտէ իսթալար էթ-

բաժնաբեկ քեօյլեր իւզերինէ հիւճում իլէ, նիսվան թայիֆէսինտէն վէ չօճուգ լարտան 130 նէֆէրտէն զինտէսինի, սպա եվէլինտէն էօյլէ պիր ճինայէթի իրթիքեապ իտէճէլերինի խապէր վիր մէքսիլն, վէ մէգքիւր քեօյլերին սէքէ նէսի պիւլիւքլէրի ալէյճէլերինտէ առաւ վէթլէրինի տալէթ իտիճի պիր սէպէպլէրի պուլունմաքսըզն, զատտարլըզա թէլէֆ իյլէմիլէր տիր: Պէրտասը կիւ նիւ իրթիքիեանլար քէնտի էօլիւլէրի նի տէֆն իթմէք նիլէթիլէ (քէնտի սէօյլէսիլէրինէ նէզարէն) թօբլանտըզ լարրնտա, 1300 նէֆէր գատտար իտլամ լար պէրապէրլէրինտէ պիր քիւչիւք սիւ արի պէօլիլէ պուլունտուզու հալտէ մէրգուլման իւպէրինէ հիւճում իթմիլէր լէրինտէն, չէհիլտէն պիր չէյլէք մէտա Ֆէտէ պիր գալլապ վուգու պուլուն, վէ թէթիմօտա վաղը թապեառտան պիր գալլ թօբ տալիս ալթըմը իտէտէ, թա բաֆէյնտէն բէք ազ թէլէֆաթ գու հուրա կէլիլէ տիր:

«Պու հէնկեամտէ 300 նէֆէր գատտար իտլամլար մէմէքթէ կիլէրէք իրթիքի եան խանէլէրինտէն պազըլարրնըն գա բուլարրնըն ճէպրէն ալմըլար, վէ իլէ բուլէրինէ տալմագ իսթմէլիլէր իտէտէ, խանէ սահիլլէրի թարաֆընտան տալիլ չէտիտէն մուգալմէթ օլունտուգտան պալլա, ճիւրաթ իտէն իտլամլարտան պիր գալլար իտլամ օլունտուլար տիր:

«Ինկիլթէրու, իրանսա վէ բուսիա գօնսօլսարր բաշա հազըթլէրինէ կիւ տէրէք, կէրէք չէհիլն խարիճիլտէքի, վէ կէրէք տէրունի չէհիլտէքի ուլղուն, սուզուգլարր մէնն իթմէսինի թալէպ իթմիլէր իտէտէ, միւշարիլէյ հազըթլէրի, «Պէնիմ օլ խուսուստա հիլ պիր էմիլմ եօգ տուր, վէ իտլամլար թարաֆընտան իրթիքիեանլարրն մալ ու ճան լարրնճա վուգուա կէլիլ օլան խասա բաթտան տալիս խապէրտար տէյիլ իտիմ» ճէվապընը վէրմիլ տիր:

«Ալրն օնունտա իրթիքիեանլար գուգլէյի ալիմէ իլէ տաղարտա թօբ լանմըլար, վէ չէհիլտէն իրի սաաթ գա տար մէտաֆէտէ պուլունան 2300 նէֆէր գատտար Օսմանլը սակէրի իւզէրինէ հիւճում իթմիլէր, վէ կէօրիւնիլ չէ նապա բէն, չու հիւճումուն նէթիճէսի զօր պալար թարաֆընճա խալըլը սուրէթտէ հասըլ օլմուշ տուր:

«Իտլամլար էլլէրինտէ պիր զօրպա պա չը թուլարաղ, հէր նէ գատտար չէհիլ տէ ալտէթ իթմիլէր իտէտէ, քէնտի թա բաֆըլարրնտան տալիլ իրի մէմուլը իլէ պիր գալլ քիլինն իտլամ իտիլիքլէրինի տալիլ իզրար իթմէքտէ պուլունմուլար տիր:

«Դանէա չէհիլ եազընընտա զայլէթ

տէհէթլու պիր միւտարէպէ վուգու պուլուպ, զալէպէ քեալիլէն զօրպալար թարաֆընտա գալմըլ տիր:

«Մէրգուլման իլթիլլըլարրն վաաֆ լարրնա կէօրի, միւտարէպէյի մէզպուլէտէ Օսմանլը սակէրի իլէ Մըսըր սակէրինտէն թէլէֆ օլանլարրն սալըսը 300 է պալիլ օլմուշ տուր:

«Պիր պիլիլէք միւտարէպէ տալիլ էրալիլտաա վուգու պուլուպ, զօրպալար արտ արտա պիր գալլ տէֆա տալիլէրէ գարչը հիւճումա չըզըլմըլար, վէ իլէ իլթիքիեանլար սապալըն ստաթ օնուն տան ախլամիլն ստաթ ալթըսընա գատտար տէվամ իթմիլ տիր:

«Իրթիքիեանլարրն սէօլիլնէ կէօրի, մէգքիւր միւտարէպէլէրին քեաֆիլէսին տէ տալիլ քէնտիլէր գալլէպէ իթմիլէր իլ միլ: հէլէ Օսմանլը պալիլթլէրինտէն պիր իլթիքիեանլար մէրգուլարրն էլլէրինէ տիւշ մէսի սահիլ տիր կիլիլ կէօրիւնմէքտէտիր:

«Մէգքիւր գալլապ տէվամ օլուն մագտա տըր, չէյլէ քի հալիա պու մէք թուպիմ եազար իրէն, օլ խուսուստա չօգ չէյլէր սէօյլէմէքտէ իտի:

«Օսմանլը մէմուրինի սէպաթ ու մէ թանէթ իւզըն սիւրիլթի իթթ իտաղ իթ մէքտէ տիրլէր:

Իլէմէ Էթուր:

ՊԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԻՊԳՐ

Մալաթիէ 141 ինչ ինչիլէրինէ պէրլէ:

Բայց ինչ կըսեմ. եւ ինչու երկարեմ խօսքս. ահա գատտարալուլթեան հին բով մը, որ երկրագունտիս մեծ մասը գրաւած է, եւ ուր հաղարաւոր մանկունք կը մտնեն յանուն գատտարալուլթեան, եւ յանուն միտքի զարգացման, միւր գաղափարնէրով, սխալ կարծիքներով եւ խորհիլու կարողութիւննին աւելի կաշկանդուած դուրս կելլեն:

Բայց ինչով զարգանայ մանկանց միտքերը, եւ ինչպէս խորհիլ ու դատիլ սորվին, քանի որ միտք զարգացունելու, միտաւոր քննութեան հօրիզօնը ընդարձակելու եւ ճշմարիտ գաղափարներով լեցունելու յարմար մեղքերն չըլլալն վերջը, աւելի կաշկանդելու, կամ լաւ եւս զարգացման բընականաբար հակամէտ եղող մտային կարողութիւնը խանդարելու եւ չփութելու կը ծառայէ խաւարին հինօրեայ գործին:

Այսպիսինն երեւմն չկարմրեցան մինչեւ անգամ հրապարակաւ ըսելու թէ, պէտք չէ ամէն գաղափար մանկանց հաղորդել, ամէն տեսակ գիրքեր կարգացունել եւ ամէն բան անոնց հասկըցունել, անոնց ազատ քննութեանը թողուլ, եւն. եւն. այլ ամէն բանին միայն մէկ կողմը ցոյց տալ. որպէս զի չմոլորին:

Կուգէ խեղճ եւ իմաստակ հինօրեայ գործին՝ մանկանց քննութեան գաղափար հաղորդել առանց ցրտութեան վրայ գաղափար

մը տալու. ապի բարիէ ըսել տնոր, որ չարին վրայ գաղափար մը չունի. ապի ճշմարտութիւն է ըսելով պնդել անոր, որուն առջեւն ստուծիւնը հեռի պահելու ջանալ, մէկ խոսքով՝ «ահա աս ասանկ է, ապի չիտակ է՝ կ'ըսեմ քեզի նէ, պէտք է առանց քննութեան ընդունիս» կըսէ իմաստալը, «եւ հաւատաւ ինչ որ կ'ըսեմ քեզի»:

Ահա Սպանիա կրօնական մահաշունչ ժառանգութիւն մը Հայկայ թոռանց ուղեղին այն աստիճան խորը թափանցած, որ սերունդէ 'ի սերունդ դեռ կը թաղաւորէ, զոր այս լուսաւոր դարն ալ կերելայ թէ կարող պիտի չկրնայ ըլլալ մէկզի հանել, եւ մաքրել փշտած ու ցնխոտած զլուխները 'ի թշուառութիւն դեռ Հայ սերունդին:

Ինչ մեծ տարբերութիւն կը տեսնէ ազատ եւ լաւ գատտարալուլթեան մարդը այն փցուն ու հոտած դրութեան ու քաղաքականացեալ եւ լուսաւորեալ աշխարհի մաքուր ու ցանկալի դրութեան մէջ տեղը:

«Ինչ նն, կըսէ Տէյլիս, «խալ օգտակարութեան աղբիւրները եւ գործնական փիլիսոփայութեան հիմերը, որոնց մարդկային ներկայ սեռը կը բաղձայ, ու ջնրմոռանդ փախազով ետեւէն լինկած կը վնտոէ: Գատտարալուլթեան ու կրթութեան ո՞ր դրութիւնը մանկան միտքը ամենալաւ կերպիւ պիտի բանայ եւ ուսման ճամբուն մէջ պիտի յառաջացունէ եւ անոր մտքին զօրութիւն ու ընդարձակութիւն տայ: Ուսման ո՞ր ընթացքը ամենալաւ կերպիւ քննութեան մտաւոր գունդը պիտի ընդլայնէ, մտքին առանց յանդուգն սպեկցութեան, ընդարձակ ազատութիւն չնորհէ. . . Բանին քննութեանը նայելով ս՞ր տեսակ ուսումն է, որ գրեթէ կրնայ աս գատտարալուլթիւնը ապահովցունել, . . . որպէս զի գովելի արդիւնքներ յառաջ բերէ»:

«Միայն մաթիմաթիզական ուսմունքը» որ ինքնին ապացուցական եւ ամեն ուսմանց հիմն ու ստացուցական է:

Արդի դեռ տեսական գատտարալուլթեան բովին մէջ մանկան իմացականութիւնը զարգացունող ինչ մեծանդներ կը մատակարարուին, որպէս զի մանկան միտքը նախապաշարմանց խաւար բանտէն դուրս ելլէ, ազատ համարձակ իր ուզած տեղը թռչտի, ազատօրէն խորհիլ եւ քննէ ինչ որ կը տեսնէ եւ կըլսէ:

Արդի յանուն գատտարալուլթեան մատակարարուածները բացի թուարանութենէն, իմացական կարողութեան հետ դործ չունին, եւ երբէք անոր զարգացմանը չեն ծառայեր:

Թուաբանութիւնը, որ մաթիմաթիզական գիտութեան նախակրթութիւնն է, ինչ ազդեցութիւն, կամ զարգացում կրնայ տալ մանկան մտքին, երբ սոսկ մեքենայաբար, եւ ոչ պատճառական փաստաբանութեամբ կուսուցուի:

Ինչ գիտութիւն որ աշակերտին տրամաբանական պատճառաբանութեամբ եւ համոյիչ փաստերով չաւանդուիր, անոր մտաց վրայ ազդեցութիւն չունենար, եւ հետեւապէս ինչ որ աշակերտը մեքենայօրէն եւ թուլակի նման բառ գոց ընելու պէս սոր-

ժամ է, ինքն ալ նոյնպէս կաւանդէ այլոց, երբ հարկը պահանջէ:

Ասկէց կը հետեւի որ՝ եթէ սոյն դատարարականութեան բովի մէջ մանուկն իր բոլոր կեանքը մայրեցունէ, եւ ամէն գիտութիւն ալ տորփի նոյն ընթացքով, ոչ մէկ ատեն մը կընայ մարդկային սեռին օգտակար անդամ մը ըլլալ, կամ կատարեալ մարդ մը համարուի:

Խեղճ հասարակութիւնը այսպիսեաց նշկատմամբ որչափ խաբուած է եւ կը խաբուի դեռ մեծ համարում ունենալով, եւ զանոնք ուսումնական օւ լեզուագէտ անուամբ ճանչնալուն պէս՝ առատ օտտակ կը կըթափէ եւ զանի իր նորածին սեռին դատարարի կանուանէ:

Այո, մեծ համարումը շատերը կը խաբէ, բայց գործը եւ արդիւնքը շուտով երեւան կը հանեն մութի մէջ եղածը ուշի աւշով եւ անկեղծաբար դիտել օւզողին առջին:

Ամէն ուսումնական եւ քաջ լեզուագէտ դատարարակ ըլլալու յատկութիւնը չունի, բայց ամէն դատարարակ պէտք է ուսումնական ըլլայ:

Ասի անուրանալի ճշմարտութիւն մ'է:

Ուստի դատարարակ կամ վարժապետ պէտք եղած ատեն, հարկ չէ ուսումնական համբաւին խաբուելով վարձել ու եւ իցէ մէկը: Այլ լաւ դիտել թէ՛ իրեն յանձնուելիք մարդկային նորածին սեռը բարոյապէս եւ իմացականապէս դատարարակելու, զարգացունելու, մէկ խօսքով սոսկ մարդկային անհատի մօտեւ մը դատարարակութեան բովը խթնելով բարոյական եւ իմացական կատարեալ մարդ ստեղծելու տրամադրութիւնն ու յարմարութիւնը ունի: Իսկ եթէ չունի, այնպիսի դատարարակ մը ստեղծ երկար աշխատանքն ուրիշ բան չէ, այլ անհաստակալի եղեռնագործութիւն մը, կամ աւելի եւս քան զայն՝ քանդի այնպիսին՝ բուն ինք անձնականականապէս մարդկային սեռին օգտակար մէկ մը չըլլալէն ի դատ՝ իսկ մը մանկիկներու անդին ժամերը յանուն դատարարակութեան ի գուր վատնել տալով՝ թէ նոյն մանկանց խեղճ, թշուառ եւ անօգուտ տարածներ ըլլալուն պատճառ կըլլայ, եւ թէ մարդկային սեռը իւր քաղելիք օգուտներէն զրկած կըլլայ: Որ եթէ անոր տեղը ուրիշ մարդկային զգացում կրող ճշմարտ դատարարակ մը ըլլար նէ, անտարակոյտ մարդկային յառաջագիտութեան եւ լուսաւորութեան նպատակով ազնիւ եւ օգտակար անդամներ յառաջ պիտի բերէր նոյնչափ միջոցին մէջ, եթէ ճշգրիտ հաշիւի առնուի նէ աս ըստ երեւոյթին թեթեւ կարծուած սովորական ընթացքը, այն ատեն իւրաքանչիւր ոք պիտի կարենայ պարզօրէն տեսնել թէ՛ մէկ վնասակար ընթացքը՝ շղթայաբար որչափ անթիւ եւ մրտաքէ չանցած վնասներու յաջորդութիւն մը իւր հետ կը կրէ:

Ի վաղուց մարդկային ուղեղին պարկը զբաւած եւ տիրուպետած կոյր նախապաշարման մը՝ սերունդէ ի սերունդ ինչ մեծ վնասներ յառաջ բերելը շատերուն թէեւ զգալի ըրած է այս դարուն լուսաւոր ընթացքը, բայց որչափ դժուար է գեո եւ զայն բոլորովին հանել եւ դուրս նետել:

Թացքը, բայց որչափ դժուար է գեո եւ զայն բոլորովին հանել եւ դուրս նետել: Երբեք գերի եղած են շատ խումբեր:

Եթէ խօսքս մասնաւորել հարկ ըլլայ նէ, առ այժմ խիստ շատ իրողութիւններ յառաջ բերելու կարող եմ: Բայց կարծեմ ուշիմ ընթերցողի մը բաւական է միայն տեսնել եւ վերահասու ըլլալ այս օրերու Զմիւռնիոյ մէջ տեղի ունեցած ուսումնական եւ լուսաւորեալ երիտասարդաց շարժման նպատակին՝ արդոյ Պ. Ս. Ոսկանեանի դատարարական յատկութեանը նկատմամբ:

Ո՞վ չի գիտեր եւ ո՞վ չի ստուգուի որ Պ. Ոսկանեան ուսումնական, լեզուագէտ եւ բարձր տաղանդի տէր անձ մըն է, բայց օրինաւոր եւ կատարեալ դատարարակ մը ըլլալու, կամ իմացական եւ բարոյական մարդ ստեղծելու յատկութիւնը, յարմարութիւնն ու արամադրութիւնն ունի: Ասի տարբեր խնդիր մ'է: Պ. Ս. Ոսկանեանի 20 տարիէ հետէ բուն ընթացից եւ վարմանց վրայ յարատեւական ուստորութեամբ աշխատողը, թէ փարիզի եւ թէ Զմիւռնիոյ մէջ ամէն գրածներն, խօսածները եւ վարքն ու բարքը անկեղծաբար եւ միանգամայն ուսումնական եւ մարդկային օրինօք քննող, եւ իրարու հետ տրամաբանօրէն բաղդաւորող լաւ տեսած եւ հասկըցած է:

Եւ ոսկայն տս կէտը չմշակուած մտքի տէր մարդոց հասկըցունելը խիստ դժուար է: Զմիւռնացին այսօր դատարարակութեան մասին պարծենալու տեղ մը չունի, քանզի տս երկրին դատարարական բովը օւրիշ տեղերու բովերէն աւելի մեծ փոփոխութեան մը տակ մտած չէ:

Արդարեւ ցաւալի է Հայ մանկիկներու այս օրուան վիճակը, քանզի դեռ բոլորսած հին բովէն անձնելու վիճակուած են, եւ հետեւապէս Հայր լուսաւորութեան մասին գեո յուսալի դիրքի մը մէջ չէ:

Ոմանք երբեմն տս փոփոխութիւնը վարժապետական (նկերութեան կը յուսային) անշուշտ առանց լաւ եւ ճիշդ տեսութիւն մը ունենալու անոր ներքին եւ արտաքին տրամադրութեանը վրայ:

Եւրոպայէ:

— Եւ ամ իտէրի թէ լէկրոֆ Զարսան, ճապտան կէլիշ տիր:

ԵԻԿԻԹԱՇԸ ԿԱՐԱՊԱՏ ՎԷ ՍԱՅԻՐԷՐԻՆԵ

Ազատութեան երկիր մը իբրեւ ախշամ սաաթ պիրտէ փէրտէ Ժամկոչեան Մեթոքպուր թիւֆէնք իյէ վուրուպ էօրաւորութիւն: Կէճէրի սիւհաշար խանէլէր իւղէրինէ աթուր, վէ կիւնտիւզտէ գօրիյէլէրտէն թաշրաւա չըգամաւորուգ՝ սարիզլէր, սարիպլէր էճնէպիտէն օլմաւալ, չիմտիյէ գատարտաէմաւի կէօրիւմէմիշ: մարմըգտան կէշտիք, կիճէ կիւնտիւզ խէվֆ իչինտէեիգ, պիր թարաֆտան գարիյէլէրիմիգտէն չըգընտէյի ընճիտէլէր, պիր թարաֆտանաւ ճանըմըգա գատ, վէ իլէրուսիտէ բէք ֆէնա կէօրիւմէլտէ տիր: Եվվէլ աէկէնէք սէսի իտի, չիմտի թիւֆէնք սէպէրի չըգտը, ճաֆէրեանաւա երգրիւմէ կիթմէյէ էմր օլու նուեօր, վաղթ կէշիւմէյէրէք՝ ճանըմըգըն:

մուհաֆազաւ, աղաւորընաւ երգրիւմէ էէշտիլէրինէ իրտաէ օլմաւըգճա կիթմէնին ֆաթիտէսի օլմալ, վէ կէօնտէրէմէիգ, օլմաւըգը հալաէ, գըշ կէլմէգտէն թէտարիքիմիգէ պաղըլմալ իւզըն սէրիան վէ գաթիէն էէվապընա հիմմէլէրի:

82 Աղոսթօս 28

8 Թագա

— . . . էֆէնտիւմ:

1866 օգոստոս 19 Չարսանճալ:

Պուստան ագտէմ Մանդուէնիգ վաւրթաւըլա նէշր օլոււմալ իւզըն, Չարսանճալ մէսէլէսի հագգընտա թագտիմ գըլընան արիղէմիգին թապ ու նէշր պուշրուլմաւընա հիմմէլէրիլէրինիգտէն շիւպհէմ օլմաւըլընտան, շու արիղէմիգին տախի գապուլ պուշրուլտուղու հալաէ նէշրինէ հիմմէլ իթմէլէրինիգ ըէճա օլոււնուր:

Եւ Չարսանճալ ֆուգարաւըրըն կիւնտէն կիւնէ աճալիպ աճալիպ հալաէրէ կիրիֆթար օլուպ, հիշ պիր թարաֆտան պիր մուալլէնէթ կէօրմէտիլէրինին ուպէպի քէնտի իգպալսըլ լըզլարընտան մր օլա, եօլ իպէ ֆագըրըլըզլարընտան մր, ֆագաթ էֆքեարը աճիլանէմէ նէգալէն ֆագըրըլըզլարընտան օլմալը արը, չիւնքի, ֆագըր օլմասալար, իգպալսըլ լըզըն շալէսի գօլայ պուլոււնապիլը:

Միւտուէլթի մէտիտէտէն պէրու, չու Չարսանճալ մէսէլէսի սիւրիւնմէքաէ օլուպ, հէր կիւն, ինշալա հ պու բօլթա իլէ էյի հալաւտիլէր ալըրըլ իւմիւտիլէ, զայպ իթմիկիմիգիտէ արտեօրուգ էլէ կէշիլէմէօրուգ՝ ֆէրի աղաւթ թահթր իսթինթապտան տաղաւա ֆիրար իտիպ, թարիզի չէգալլէթէ սիւլիւք իթմէքուտ տիր:

Գալիմմալամ խուրշիտ բաշա հալալէլէրի, ֆամիլետաղըն էրգինկեանա նալ իթմիրիեօր, Չարսանճալտան թօլաթա գատար կէօնտէրիլը, թօլաթտան տէօրիւնճիւ օրտուլի հիւմաւեւնուէն էմր ու իլթիմաւըլա, բաշայի միւշարիլէն հալալէլէրինէ տալա միւրաճաաթ օլոււմաւըլըն կէրի չէվրիլեօրալ, ֆէրի աղաւթ թարիզի չէգալլէթէ սիւլիւք իթմէօրինին իւղէրինէ, մէճալաթ եէրիւնէ էրգըլու վիւլլէթի թարաֆընտան, իլթիֆաթ իլէ կէլիւպ աղաւարը կիւնաէ պիր եէրէ ճէմ իտիպ, «սիղ քէշֆինիգտէ օլուէն, պէն վիւլլէթիտէ կէօրիւմ, պիթ չէյ եօգ տուր, գօրգմանընը » տէմէլիլէ, ֆուգարաւտա «սիղ պէշ օն կիւն տահու սապը իտինիգ, պաշընըգա կէլէ՝ ճէլէրինի կէօրիւլսիւնիւպ » տէյի իլան իթմէքուտ տիր:

Պալլիլէտի եւրըն:

ՍԱՀԻԳ ՂԱԶԷԹԱ  
ԿԱՐԱՊԱՏ 8. ԺԱՆՈՍԵԱՆ

ԼԷՎԱՆԹ ՀԵՐԱՆԸՆ ԹԱՊԱՆԷՍԻՆԵ  
ԳԵՌ-ՊԼԵՏԻՍ 804ՐՈԻ ԵՈՒՅԱ, 30ԹՈՐԱՅԱ ԱԳՏԻԼԼԵ  
ԳԵՐԱՆԷԼԻ ԳԱՐԵՐԵՆՅԱ ԻՆԻՏԻՐ 519: